

КРАЙ У СУЧАСНИЙ ПЕРІОД (ЖИТТЯ ГРОМАДИ, ПОЛІТИЧНІ ПОДІЇ)

***Галайко Богдан, Серветник Олексій* ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО ДЕРЖАВНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ УКРАЇНИ – ПЕРЕЛОМНИЙ ЕТАП 100-РІЧНОЇ БОРОТБИ ЗА УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВНІСТЬ**

У липні 2020 р. відзначаємо 30-ту річницю проголошення Декларації про державний суверенітет України. 16 липня 1990 р. Верховна Рада тоді ще УРСР (Української Радянської Соціалістичної Республіки) ухвалила історичний документ, який закріпив основи відродження незалежності Української Держави.

У той час советська компартійна верхівка, шукаючи вихід з глибокого застою, що охопив СРСР на початку 1980-х рр., розпочала косметичний ремонт режиму, відомий як «перебудова». Проте тоталітарний режим за своєю природою нездатний реформуватися. Водночас паростки свободи швидко зробили процес неконтрольованим і советська імперія стала тріщати по швах [1].

Весною 1990-го року проголосила незалежність Литва. До відновлення національної державності готувались сусідні – Латвія та Естонія. Самостійницькі національно-демократичні процеси охопили також і Росію. Так, 12 червня 1990 р. перший з'їзд народних депутатів советської Росії прийняв Декларацію про державний суверенітет РСФСР [2].

Суспільні зміни відбувались й в Україні, на території якої діяльність опозиційних сил набувала відверто антикомуністичного спрямування. Набирав сили Народний Рух, швидко множились інші демократичні й патріотичні організації. У неділю, 21 січня 1990 року відбулась символічна акція – живий ланцюг єднання, коли тисячі українців (за різними даними від 0,5 до 3 млн.) взяли за руки, з'єднавши Івано-Франківськ (через Львів) і Київ у день 71-річчя Злуки УНР і ЗУНР. Цей живий ланцюг був одним з наймасштабніших у світовій історії та став ще одним кроком до відновлення незалежності України.

Водночас, Українська міжпартійна асамблея (блок політичних партій та громадських організацій, мета якого полягала в ліквідації існуючої політичної системи) прямо на вулицях почала реєстрацію громадян Української Народної Республіки на підставі Закону про громадянство УНР від 2 березня 1918 року (на кінець 1990 р. було зареєстровано близько 3 млн осіб). Український національно-визвольний рух набирав обертів. Під тиском суспільних настроїв навіть КПУ на XXVIII з'їзді прийняла резолюцію про державний суверенітет [1].

Загалом, прийняття 16 липня 1990 р. Декларації про державний суверенітет стало важливим етапом процесу відновлення державності. Водночас, Декларація дала поштовх і напрямок

процесу утворення національних держав на території комуністичної імперії, яка розвалювалась. Так, вже за місяць Верховна рада Білорусі прийняла декларацію про суверенітет республіки, яка повторювала тези української декларації про побудову самостійної держави [2].

Водночас українська Декларація про суверенітет стала фактично «дорожньою картою» для відновлення й побудови незалежної держави. У документі суверенітет трактувався як «верховенство, самостійність, повнота і неподільність влади Республіки в межах її території та незалежність і рівноправність у зовнішніх зносинах» [3]. Хоча мова ще не йшла про вихід з Советського Союзу (у тексті йшлося, що принципи декларації будуть використані для укладення нового союзного договору).

На той час більшість депутатів Верховної Ради становили комуністи (239 чоловік). Національно-демократична опозиція була об'єднана у групу «Народна рада», яка налічувала лише 125 осіб. Водночас ця активна меншість нав'язувала порядок денний комуністичній більшості.

Відтак, текст документу у законодавче поле вводив словосполучення «українська нація», наголошувалося на її самовизначенні - «Українська РСР як суверенна національна держава розвивається в існуючих кордонах на основі здійснення українською нацією свого невід'ємного права на самовизначення» [3]. Акцентувалась увага на захисті державності - «Українська РСР здійснює захист і охорону національної державності українського народу» [3].

В Декларації було визначено найбільш принципові позиції, які орієнтували народ на створення самостійної, правової держави, на розвиток демократії, всебічне забезпечення прав і свобод людини. Декларацією проголошено принцип народовладдя, принцип поділу державної влади на законодавчу, виконавчу і судову гілки, територіальну цілісність України в межах наявних кордонів, економічну самостійність, виключне право народу України на володіння, користування і розпорядження національним багатством України, захист усіх форм власності в державі, гарантії екологічної безпеки і культурного розвитку.

Одним з головних положень Декларації було положення про громадянство. Проголошувалося, що Україна має своє громадянство, де «всі громадяни рівні перед законом, незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової та національної належності, статі, освіти, політичних поглядів, релігійних переконань, роду і характеру занять». Декларація визнавала «самостійність республіки у вирішенні питань науки, освіти, культурного і духовного розвитку української нації» [3].

Декларація проголошувала економічну самостійність України - «Українська РСР має право на свою частку в загальносоюзному багатстві, зокрема в загальносоюзних алмазному та валютному фондах і золотому запасі, яка створена завдяки зусиллям народу

Республіки» [3]. У документі підкреслювалося намір створити банківську, цінову, фінансову, митну та податкову системи, сформувані державний бюджет, а при необхідності ввести власну грошову одиницю.

Цим документом декларувалось також право держави на власні Збройні сили, внутрішні війська та органи державної безпеки. Наголошувалось, що українські громадяни «проходять дійсну військову службу, як правило, на території Республіки і не можуть використовуватись у військових цілях за її межами без згоди Верховної Ради Української РСР» [3] (всі добре пам'ятали безсенсовну загарбницьку війну, що вів Союз Радянських Союзів в Афганістані).

Важливе значення мала Декларація й для розвитку зовнішніх відносин України як суб'єкта міжнародного права – «Українська РСР виступає рівноправним учасником міжнародного спілкування, активно сприяє зміцненню загального миру і міжнародної безпеки, безпосередньо бере участь у загальноєвропейському процесі та європейських структурах» [3].

Водночас у документі бачимо певні геополітичні прорахунки та недалекоглядність. Так, Україна урочисто проголосила про свій намір стати в майбутньому постійно нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках і дотримується трьох неядерних принципів: не застосовувати, не виробляти і не набувати ядерної зброї.

Прийняття Верховною Радою Декларації про державний суверенітет суттєво вплинуло на суспільно-політичний рух в Україні. Так, восени 1990 р. розпочинається кампанія широкомасштабних акцій ненасильницької громадянської непокори, заздалегідь організована українською молоддю, переважно студентами, більш відома як Революція на граніті. Стрижнем протестних подій стало голодування студентської молоді у Києві на площі Жовтневої революції (нині – Майдан Незалежності), яке стало піком протистояння між комуністичним режимом та національно-демократичною опозицією. Основними вимогами протестувальників були: відставка голови Ради Міністрів В. Масола; Проведення позачергових виборів Верховної Ради УРСР на багатопартійній основі не пізніше, аніж весною 1991 року; прийняття постанови про націоналізацію майна КПРС та ВЛКСМ в Україні; відмова від підписання нового союзного договору; повернення на територію республіки військовослужбовців, які проходять службу за межами України, та забезпечення проходження військової служби на території республіки цього річного та наступного призовів [4].

У 1990 році серед учасників голодування були студенти, багато з яких у майбутньому стали відомими громадськими діячами, політиками, очільниками міністерств, відомств, керівниками творчих гуртків і колективів, журналістами, музикантами, художниками, науковцями, успішними підприємцями тощо.

Слід також відзначити, що вперше День Незалежності України було відзначено саме 16 липня 1991 р., оскільки Верховна Рада

Української РСР, крім Декларації про державний суверенітет України, ухвалила також постанову «Про День проголошення незалежності України». В ній зазначено: «Зважаючи на волю українського народу та його одвічне прагнення до незалежності, підтверджуючи історичну вагомість прийняття Декларації про державний суверенітет України 16 липня 1990 року, Верховна Рада Української Радянської Соціалістичної Республіки постановляє: вважати день 16 липня Днем проголошення незалежності України і щорічно відзначати його як державне загальнонародне свято України» [5].

Оскільки 24 серпня 1991 року Верховна Рада Української РСР ухвалила Акт проголошення незалежності України, виникла потреба змінити дату святкування Дня незалежності України. Тож 20 лютого 1992 року Верховна Рада України ухвалила постанову «Про День незалежності України». В ній зазначено: «Зважаючи на волю українського народу та його одвічне прагнення до незалежності, підтверджуючи історичну вагомість прийняття Акта проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року, Верховна Рада України постановляє: 1. Вважати день 24 серпня Днем незалежності України і щорічно відзначати його як державне загальнонародне свято України 2. Постанову Верховної Ради Української РСР «Про День проголошення незалежності України» від 16 липня 1990 року вважати такою, що втратила чинність» [6]. Тому від 1992 року День незалежності України щороку відзначається 24 серпня.

З ухваленням Верховною Радою Декларації про державний суверенітет розпочалася нова сторінка, новий відлік часу – епоха утвердження України як самостійної держави. Декларація про суверенітет визначила національну державність українського народу, закріпила республіканську форму держави, самостійність, верховенство і неподільність державної влади на всій території. Прийняття Декларації стало першим кроком до відновлення історичної справедливості, відродження української державності як ідеї соборності українського народу та його земель. Саме спираючись на Декларацію, було прийнято Акт про державну незалежність 24 серпня 1991 року, який разом з державним суверенітетом був підтверджений волевиявленням народу на Всеукраїнському референдумі 1 грудня 1991 р.

Акції громадянської непокори, які охопили Україну у 1990 р., заклали традиції проведення демократичних акцій протесту, подальшими виразником яких стала Помаранчева революція та Революція Гідності.

Ці події стали переломними моментами у відновленні та утвердженні незалежності України.

Сьогодні Українська держава змушена відстоювати державний суверенітет та територіальну цілісність протидіючи новітній російській збройній агресії. Попри процес безкровного відновлення незалежності на початку 1990-х рр., нині точиться російсько-українська війна, яка забрала вже тисячі життів українських воїнів та цивільних. Відтак, фактично продовжується столітня боротьба за

українську державність, з часу проголошення Української народної республіки у 1917 р.

Аби перемогти у цій війні необхідно добре знати власну історію, відновлювати та зберігати національну пам'ять та не повторювати помилок державних діячів минулого.

Бо боротьба триває...

Р.С. Варто згадати і тогочасних народних депутатів-вінничан, які входили до складу «Народної Ради» і доклали зусиль для прийняття Декларації про державний суверенітет та прийняття Акту проголошення незалежності України:

Анатолій Якович САВЧУК, уродженець села Бохонники, Вінницького району Вінницької області, інженер-механік, був висунутий кандидатом в народні депутати трудовим колективом Гніванського заводу «Спецзалізобетон» Тиврівського району, Вінницької області. У 1990 р. обраний Народним депутатом України по Шаргородському виборчому окрузі (№ 38) Вінницької області. У парламенті входив до «Народної ради», був членом Комісії ВР України з питань будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства [7].

Микола Євтихійович МЕЛЬНИК, уродженець села Липівці, Томашпільського району Вінницької області, вчений агроном, голова Вінницької облради (1994-1996), голова Вінницької облдержадміністрації (1995-1996), висунутий кандидатом у народні депутати виборцями села Комаргород Томашпільського району Вінницької області. У 1990 році обраний Народним депутатом України по Тульчинському виборчому окрузі (№ 37) Вінницької області. Під час депутатської каденції входив до «Народної ради», фракції «Нова Україна»; групи «Земля і воля». Був членом Комісії ВР України з питань економічної реформи і управління народним господарством [8].

Борис Іванович МОКІН, уродженець села Старі Бабани, Уманського району Черкаської області, інженер-електромеханік, доктор технічних наук, професор, ректор Вінницького філіалу Київського політехнічного інституту (1989-2010), висунутий кандидатом в народні депутати колективом Вінницького політехнічного інституту. У 1990 році обраний Народним депутатом України по Ленінському виборчому окрузі (№ 23) Вінницької області. Входив до «Народної ради» та Комісії ВР України з питань народної освіти і науки [9].

Арсен Леонідович ЗІНЧЕНКО, уродженець села Парпурівці, Вінницького району Вінницької області, історик, доктор історичних наук, професор, голова Ради у справах релігій при Кабінеті Міністрів України (1992-1994), висунутий кандидатом у народні депутати колективом Вінницького державного педагогічного інституту. У 1990 році обраний Народним депутатом України. Входив до «Народної ради», фракції Конгресу національно-демократичних сил. Був Головою підкомісії Комісії ВР України з питань народної освіти і науки [10].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. <https://old.uinp.gov.ua/news/26-rokiv-tomu-16-lipnya-1990-go-verkhovna-rada-shche-ursr-priinyala-deklaratsiyu-pro-derzhavnii?fbclid=IwAR1-v9LZx64ds6RR1sT1QjKpo37DQRXtmteMheRvcV3KhZGumJUuT1WIQdA>
2. <https://old.uinp.gov.ua/news/25-rokiv-tomu-priinyali-deklaratsiyu-pro-derzhavnii-suverenitet-ukraini-i-dekomunizovali-tsentr?fbclid=IwAR1Ae3GThsJAYxncePC-u5NopyPKXKdM2ZRkp7jU2TGTmLIFu48oCnYkGsw>
3. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>;
4. <https://old.uinp.gov.ua/methodicmaterial/25-ta-richnitsya-revolutsii-na-graniti-metodichni-rekomendatsii-do-vidznachennya-u>
5. Постанова Верховної Ради УРСР «Про День проголошення незалежності України» від 16 липня 1990 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56-12#Text> ;
6. Постанова Верховної Ради України «Про День незалежності України» від 20 лютого 1992 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2143-12#Text>;
7. URL: <https://static.rada.gov.ua/zakon/new/NEWSAIT/DEPUTAT1/38.htm>;
8. URL: <https://static.rada.gov.ua/zakon/new/NEWSAIT/DEPUTAT1/37.htm>;
9. URL: <https://static.rada.gov.ua/zakon/new/NEWSAIT/DEPUTAT1/23.htm>;
10. URL: <https://static.rada.gov.ua/zakon/new/NEWSAIT/DEPUTAT1/24.htm>.

**Неприцький Олександр, Неприцька Тетяна, Гаврилов Олексій
СПІВПРАЦЯ ВІННИЦЬКОГО ОБЛАСНОГО ОСЕРЕДКУ
МІЖНАРОДНОЇ ГРОМАДСЬКОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ «УКРАЇНА-ПОЛЬЩА-НІМЕЧЧИНА» І ВЕЛИКОПОЛЬСЬКОГО ЦЕНТРУ ОСВІТИ І КУРСІВ
САМОВРЯДУВАННЯ У СФЕРІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
ПРОТЯГОМ 2012-2016 РР.**

Зміни, що відбувались наприкінці XX - на початку XXI століть у країнах Центрально-Східної Європи показали беззаперечну ефективність процесів децентралізованого управління і переваги демократичних механізмів управління над практиками тоталітарних чи авторитарних держав. При розробці реформи децентралізації в Україні значною мірою опиралися на польський досвід 1990-х років проведення адміністративно-територіальної реформи і запровадження місцевого самоврядування.

Вінницька обласна організація Міжнародної громадської організації «Україна-Польща-Німеччина» однією із перших в Україні розпочала вивчати і переносити досвід розвитку польських органів місцевого самоврядування на вітчизняний ґрунт. Партнером з польської сторони став Великопольський центр освіти і курсів самоврядування (WOKISS - Wielkopolski Ośrodek Kształcenia i Studiów Samorządowych), що знаходиться у м.Познань, центрі Великопольського воєводства, та розпочав працювати із органами місцевого самоврядування ще на етапі підготовки реформи в Польщі.

Мета даної статті – дослідити другі п'ять років співпраці ВОО МГО «Україна-Польща-Німеччина» і ВЦОІКС у сфері місцевого самоврядування (результати дослідження перших п'яти років опубліковано у матеріалах минулорічної конференції [1]).

Для написання статті було використано матеріали офіційних сайтів двох організацій [2, 3] та публікації в засобах масової